

Schrijfontwikkeling stimuleren met behulp van tekstloze prentenboeken

THEORIE & PRAKTIJK

Op de afgelopen OGO-conferentie gaven Annemarie Rege-ling en Wenckje Jongstra van het Kennis- en Innovatiecentrum van Hogeschool KPZ een workshop over de inzet van tekstloze prentenboeken binnen het schrijfonderwijs aan leerlingen uit groep 1 tot en met 4. Dit artikel is een uitwerking van deze work-shop, met zowel theoretische achtergrond als praktische ideeën voor het onderwijs.

MULTIFUNCTIONELE KRACHT VAN TEKSTLOZE PRENTENBOEKEN IN GEÏNTEGREERD TAALONDERWIJS

Scholen willen steeds vaker geïntegreerd taalonderwijs realiseren, waar zowel lees-, schrijf- als mondelinge vaardigheden samenkomen. Tekstloze prentenboeken zijn heel geschikt om in geïntegreerd taalonderwijs te gebruiken. De laatste jaren is vanuit het Kennis- en Innovatiecentrum van Hogeschool KPZ onderzoek gedaan naar de inzet van dit type boeken in de verschillende leefwerelden van opgroeiende kinderen.

Tekstloze prentenboeken bieden veel voordelen; ze zitten niet vast aan een bepaalde taal, waardoor ze zowel meer lezers kunnen bedienen als lezers een breder venster op de wereld kunnen geven. Je kunt ze al inzetten voordat een kind heeft leren lezen en er in de gewenste voorkeurstaal over in gesprek gaan, zowel in de schoolomgeving als in

de thuisomgeving. Ook kun je de mooiste tekstloze prentenboeken uit de hele wereld inzetten en kinderen zo kennis laten maken met andere werelden. Voorbeelden van dit soort boeken zijn 'Monkie', 'Overdag is hij een krokodil' en 'Waar is de taart?' Dit zijn prachtige kunstwerken zonder (voorlees)tekst, maar wel met één of meerdere te ontvouwen verhaallijnen (Moonen, 2010). In dit soort boeken construeren kinderen, met ondersteuning van professionals en/of ouders, het verhaal door samen aandachtig naar de illustraties te kijken.

SAMEN HET VERHAAL VERTELLEN

Een ander groot voordeel is dat dit type boeken een actief leesproces uitlokken. De afbeeldingen roepen bij nauwkeurig kijkende lezers vragen op die ze vervolgens zelf moeten beantwoorden om het verhaal te kunnen maken. Zo moeten lezers op basis van hun be-

staande ervaringen en kennis (mentale beelden) in tekstloze prentenboeken uit de afbeeldingen zelf afleiden wie de hoofdpersoon is, wat er gebeurt in relatie met andere personages in de context van de omgeving en wat de intenties, gevoelens, gedachten en handelingen zijn van de personages. Bij boeken met tekst vind je de antwoorden op deze vragen vaak in de (voorlees)tekst. Bij tekstloze prentenboeken blijven deze 'gaten' over personages, gebeurtenissen en motieven open. De lezers vullen samen deze gaten in, stellen als het ware hypothesen op bij het construeren van de verhaallijn. Ze bladeren zo nodig terug om te checken of de veronderstelling klopt en maken zo uiteindelijk samen het verhaal (Zhang et al., 2022). Door goed te kijken naar de rijke afbeeldingen en hierover in gesprek te gaan liggen er veel kansen om denkstimulerende gesprekken te voeren, met zowel jonge als oudere kinderen (Lysaker,

2019). Simpele vragen over afbeeldingen en over veronderstellingen zoals: ‘Wat zie je (gebeuren)?’, ‘Waarom zie je dat?’ en ‘Wat zie je nog meer?’ vormen de basis voor deze gesprekken.

ONDERZOEK NAAR TEKSTLOZE PRENTENBOEKEN

Literatuuronderzoek (Goriot et al. 2024) laat zien dat tekstloze prentenboeken een aantal voordelen hebben ten opzichte van prentenboeken met tekst. Het blijkt dat dat er meer beurtwisseling is; het kind krijgt meer taalruimte in gesprekken over het boek met ouders of professionals, wat leidt tot hogere taalproductie van het kind. Ook bieden ouders en professionals een meer co-constructieve stijl bij het lezen van dit soort boeken, door meer in te gaan op de inbreng van het kind. Door deze ruimte en het mogen delen van verwondering ervaren kinderen leesplezier. Het samen lezen van dit soort boeken bevordert de taalontwikkeling: het stimuleert de woordenschatontwikkeling, beginnende vaardigheden in begrijpend lezen en geeft inzicht in verschillende culturen.

Tekstloze prentenboeken doen een zwaarder beroep op de taal van de volwassen medelezer. Uit de review blijkt dat er ook een potentieel nadeel is. De taal van volwassen medelezers bij het samen lezen van prentenboeken met tekst is soms complexer vanwege de tekst (denk aan het gebruik van laagfrequente woorden, langere en moeilijker zinsconstructies zoals lange en/of passieve zinnen). Van belang is dat volwassenen (in ieder geval professionals, maar ook ouders) in de begeleiding bij de inzet van tekstloze prentenboeken uitgedaagd worden bewust na te denken over hun taalaanbod.

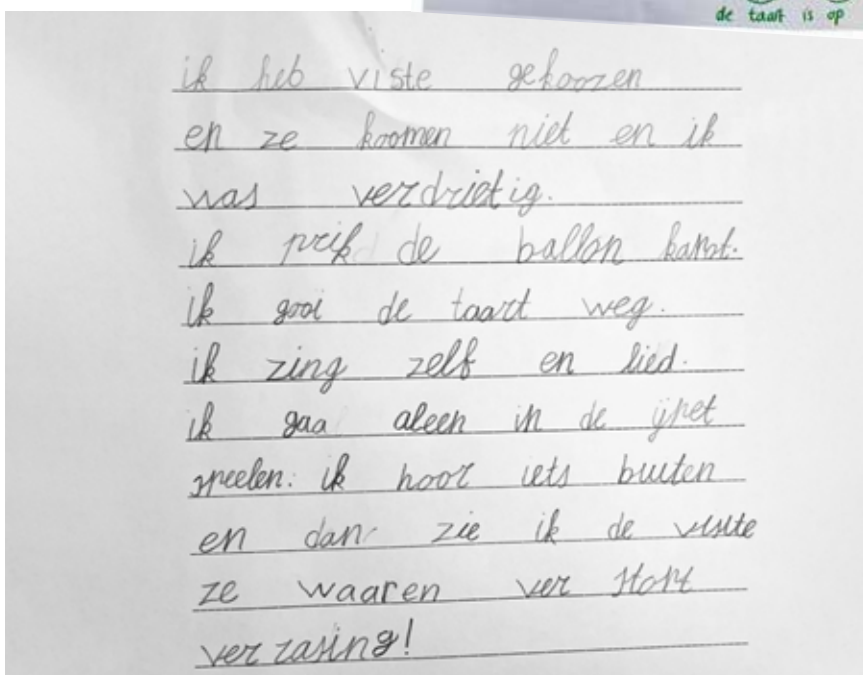
TEKSTLOZE PRENTENBOEKEN EN SCHRIJFVAARDIGHEID

Terug naar het samen een verhaal maken. Een verhaal construeren is eigenlijk al een beetje een verhaal schrijven. Tekstloze prentenboeken geven kinderen de kans om al jong schrijvers te worden en het verhaal dat ze zien en maken op te schrijven (Lefevre, 2018). Omdat professionals gebruik kunnen maken van een groot (internationaal) repertoire, is er altijd wel een boek dat past bij de doelgroep en het thema dat centraal staat in de klas.

Het type boek leent zich er goed voor om verschillende soorten schrijfp opdrachten te geven. Een voor de hand liggende stelopdracht is het verhaal uit het tekstloze prentenboek op te schrijven. De prikkelende afbeeldingen en de eerder genoemde ‘gaten’ zorgen ervoor dat er visuele steun én uitdaging is: hoe zou het verhaal gaan, uit welke episodes bestaat het verhaal? De inzet van tekstballonnen, gedachtenwolkjes of gedachtenwolvetjes kunnen helpen in het proces van schrijven. Kinderen worden uitgedaagd om de afbeeldingen (beeldwereld) te relateren aan hun eigen wereld en zich te verbeelden wat gedachten, gevoelens en intenties kunnen zijn van de personages.

Er zijn heel veel mogelijkheden rondom schrijfactiviteiten in de onderbouw vanuit een betekenisvolle context (Dhont, 2025). Het is ook goed mogelijk om het verhaal uit het tekstloze prentenboek te gebruiken als kapstok voor het schrijven over een eigen, soortgelijke ervaring. Uit het rapport ‘Peil.Schrijfvaardigheid’ (Inspectie van het onderwijs, 2021), blijkt dat de meeste schrijfp opdrachten die op de basisschool gegeven worden, het schrijven van een spannend of grappig verhaal is, met als doel de lezer te amuseren. Het is natuurlijk belangrijk om een verhaal te kunnen schrijven, maar kinderen moeten ook andere genres leren schrijven. De Lint

en Van Norden (2022) geven een indeling van tien genres, te verdelen in verhalende genres (vertelling, verhaal), feitelijke genres (verslag, beschrijving, procedure, verklaring, oproep/verzoek), en waarderende genres (beschouwing, betoog, respons). Tekstloze prentenboeken zijn bij uitstek geschikt om aan het schrijven van verschillende genres te werken. Juist het open karakter van dit type boek is een uitnodiging voor de leraar om een passende stelopdracht te formuleren, wat meer recht doet aan de eigen identiteit en creativiteit van de leerling. -->

Hierboven is een brainstorm en eerste versie van een verhaal weergegeven.

Het benutten van tekstloze prentenboeken om te werken aan schrijfvaardigheid, past goed bij de OGO-visie op (leren) schrijven. Het zijn boeken die erg geschikt zijn om gezamenlijk op verhaal te komen, de eerste fase in het schrijfproces zoals Pompert (2022) beschrijft. Door samen een boek te lezen en te bespreken en eigen ervaringen te delen, komen er ideeën boven over de inhoud van de tekst.

Hieronder zijn twee voorbeelden uitgewerkt, waarbij jonge kinderen op verhaal komen met tekstloze prentenboeken.

IN DE PRAKTIJK: WAAR IS DE TAART?

Met een aantal leerlingen uit groep vier van het cluster 2-onderwijs, hebben we een aantal keer *Waar is de taart?* gelezen. In dit boek maken alle personages iets anders mee in aanloop naar de verjaardagspicknick, waardoor het heel geschikt is om meerdere keren te lezen. Het boek leent zich goed om er een verhaal of vertelling bij te schrijven. Bij een vertelling gaat het over een persoonlijke ervaring; wat is er op jouw verjaardag gebeurd? Bij een verhaal beschrijf je het verhaal van een ander en dat is de schrijfpdracht die deze leerlingen kregen. Eerst is er gezamenlijk gebrainstormd: wat kan er misgaan op een verjaardag? Om te zorgen dat het echte verhalen werden, bespraken we een aantal kenmerken van dit genre. Denk aan het belang van chronologie, woorden die gevoelens aangeven en beeldend schrijven. Daarna gingen de leerlingen aan de slag; ze schreven een verhaal over een verjaardag waarop iets misging en hoe het personage daarmee omging.

IN DE PRAKTIJK: BEE AND ME

In het boek 'Bee and me' helpt een meisje een bij om te overleven in een stad met weinig groen. Eerst is het meisje bang voor de bij, maar daarna ontstaat er een waardevolle vriendschap. Het is een boek dat veel vragen oproept over het nut van insecten in relatie tot planten en bloemen en het belang van het creëren van leefruimte voor insecten door de mens. Ook bij dit boek kan een verhaal worden geschreven, bijvoorbeeld over een vriendschap tussen een mens en een dier. Daarnaast is dit boek heel geschikt voor het genre 'oproep/verzoek'; aan wie moeten we ons richten om meer groen op school, in de wijk of in de stad te krijgen? Ook bij

dit genre is het belangrijk om kenmerken van een goede tekst te bespreken; wat is relevante informatie, wat zijn enthousiasme of wervende woorden en hoe formeel moet er worden geschreven?

Tijdens de OGO-conferentie van maart 2024 bedachten deelnemers van de workshop over tekstloze prentenboeken nog andere schrijfpdrachten voor jonge kinderen bij het boek *Bee and me*. Zo werd er gedacht aan het genre 'procedure': wat zijn de stappen in het zaaien en laten groeien van bloemen? Het genre beschrijving past hier ook heel goed bij; leerlingen kunnen een tekst schrijven over verschillende insecten of bloemen. Wat zijn de kenmerken van het insect of bloem, waar komen ze voor, wat hebben ze nodig om te overleven? Voor jonge kinderen werd als activiteit genoemd om gezamenlijk zakjes met zaadjes te bestuderen; welke informatie wordt gegeven? Wat wordt geschreven en wat wordt met illustraties weergegeven? Wat moet er dus op een eigen zakje met zaden worden geschreven of getekend?

TOT BESLUIT: WERKEN AAN DE NIEUWE (CONCEPT) KERNDOELEN

In september 2024 zijn de nieuwe definitieve concept kerndoelen Nederlands gepubliceerd (SLO, 2024). Hierin staat onder andere beschreven dat de school moet zorgen voor een rijke taal- en leesomgeving en het stimuleren van de taalontwikkeling in alle leer- en ontwikkelgebieden. Daarnaast is er meer aandacht voor samenhang binnen het leergebied Nederlands, doordat er in de kerndoelen en de begeleidende tekst een duidelijke koppeling wordt gemaakt tussen verschillende vaardigheden. Tekstloze prentenboeken met een verhaallijn kunnen wat ons betreft goed gebruikt worden in het taal-, lees- en schrijfonderwijs waarmee gewerkt wordt aan de nieuwe kerndoelen Nederlands. Het zijn veelal rijke bronnen en ze geven de kans om mondelinge vaardigheden (het gezamenlijk redeneren en op verhaal komen) te koppelen aan het schrijven van verschillende soorten teksten en het leren over verschillende thema's. Daarnaast kunnen tekstloze prentenboeken ingezet worden bij andere leergebieden. Dit kan gaan om het onderwerp van het boek zelf, zoals biodiversiteit bij *Bee and me*, om zo een (schoolbreed)

thema in te leiden of te verdiepen. Ook vanuit burgerschapsoogpunt zijn veel tekstloze prentenboeken interessant. Je kunt immers boeken uit alle landen lezen en zo een inkijkje krijgen in hoe mensen in andere landen en culturen leven en omgaan met situaties. De koppeling naar het leergebied beeldende vorming ligt ook voor de hand: leerlingen leren over het communiceren met beelden en maken kennis met beeldaspecten binnen de context van betekenisvolle onderwerpen. Ook de sociaal-emotionele ontwikkeling kan versterkt worden met tekstloze prentenboeken. Veel boeken zijn geschikt om over sociaal-emotionele onderwerpen te praten. Immers; er staat niet beschreven hoe de personages zich voelen of hoe de relaties tussen personages zijn. Leerlingen moeten hier dus over praten en soms zelfs onderhandelen: hoe voelt dit personage zich, hoe zou jij reageren, denk je dat deze twee elkaar aardig vinden, waarom denk je dat het personage hier kleiner is getekend of met felle kleuren is ingekleurd? Leerlingen wordt (taal) ruimte geboden om, meer dan bij boeken met tekst, gezamenlijk te redeneren en hypothesen te toetsen. Leerlingen delen waar zij aan denken, wat volgens hen de inhoud van het verhaal of de betekenis van een illustratie is.

Wil je ook aan de slag met tekstloze prentenboeken? Bekijk de tools die het Kennis- en Innovatiecentrum van Hogeschool KPZ beschikbaar stelt.

i Wenckje Jongstra werkt als lector in het Kennis- en Innovatiecentrum van Hogeschool KPZ. Ze houdt zich bezig met onderzoek, innovatie en professionalisering op het gebied van diverse thema's rondom taalstimulering en de ontwikkeling van taalcompetenties van professionals.

i Annemarie Regeling werkt als docent Taal bij de opleidingen pabo en pep aan hogeschool KPZ. Daarnaast participeert ze in de onderzoeksgroep van de programmalijn Taalstimulering.